ESCRITS SOBRE LA LLENGUA

Joan Fuster

Introducció i selecció de textos a cura de
Marisa Bolta i Toni Mollà

Joies de paper

5a EDICIÓ

TÀNDEM

INTRODUCCIÓ

«Aquest llibre és, i vull que quede clar des d'un principi, un llibre de circumstàncies.*»*

Així encapçalava Joan Fuster la Introducció *a un dels seus diversos llibres confeccionats com a recull d'articles dispersos.* La justificació*, l'ha feta servir en altres ocasions semblants.*

*Ara bé, amb aquest recull d'*Escrits sobre la llengua*, les* circumstàncies *s'acreixen amb el fet irreparable que no és Joan Fuster qui en fa la tria. Els defectes, per això, són, d'entrada, superiors.*

Les circumstàncies que ara condicionen el llibre formen part també del discurs que hi subjau des de la primera pàgina fins a la darrera. La situació social de la llengua i la comunitat lingüística catalanes exigeix anàlisis i posicionaments en diferents fonts. Joan Fuster no ho defuig mai. Ben contràriament, intenta aclarir i fer aflorar els interessos ocults que s'arreceren sota els problemes d'aparença estrictament lingüística. El llibre que hem confeccionat és, en aquest sentit, una miscel·lània temàtica perquè repensem les tribulacions que imposa la condició lingüística.

Es tracta, de fet, d'articles de procedència diversa i amb una intencionalitat particular en cada cas. La nostra idea, des d'un principi, ha estat publicar textos. I així ho hem fet. Només en una ocasió –«Influència dels mitjans de comunicació moderns»– n'hem extret un fragment. Així i tot, es tracta d'un article sencer dins d'un text més ampli: Ara o mai *(1981). D'altra banda, a l'hora de fer-ne la tria, també ha pesat en nosaltres el*

fet de recuperar aquells escrits de difusió més restringida a causa de la publicació original. És per això que una bona part dels materials que us oferim ací està constituïda per escrits curts com ara pròlegs, articles de premsa i notes de diari.

L'ordenació cronològica dels escrits no és una simple qüestió de caprici. Ben al contrari: l'ordre mateix és una dada substantiva del recull. L'evolució dels temes tractats per Fuster simbolitza una transformació no solament del seu pensament –que també–, sinó de les preocupacions vigents a la societat i les seues circumstàncies històriques. Des dels primers articles sobre ortografia i estil –propis de la creació individual– fins a l'especulació sobre la llengua de la televisió, passant pels problemes de la fokloritzacio lingüística, la qüestió de noms o l'apunt sociològic, hi ha tot un procés prospectiu. L'inventari temàtic del recull representa, de fet, un autèntic vademècum de les nostres qüestions pendents: la normativa, la hibridació, els calcs, la traducció, la lectura, les noves tecnologies, el canvi històric, etc. Resseguir tot això és tant com estudiar un part de la nostra història sociolingüística contemporània.

El lector ha de saber, també, que es tracta d'escrits sobre la llengua en el sentit més original i estricte de l'expressió. Hem fugit, per tant, d'aquells treballs que tenien com a objectiu la reflexió sobre la creació literària: la preocupació lingüística hi és més aviat estètica que no funcional. I també d'aquells escrits –molts i molts rics i suggeridors– en què Fuster reflexiona sobre la història social de la llengua. Vicent Salvador (1994) i Francesc Pérez Moragon (1994) n'han parlat ben adequadament en sengles llibres recents.

*La nostra tria, per conseqüent, se centra en aquells textos en què Joan Fuster analitza l'idioma com a objecte directe: tant des del punt de vista de la qualitat (*model *o* corpus *lingüístic) com de la quantitat (*ús *o* estatus*). Es tracta, ben mirat, d'una tria des d'una perspectiva sociolingüística –més que no literària o històrica. És ací que cal dir que també en la sociolingüística Joan Fuster fou un precursor als Països Catalans. No oblidem tampoc que, fins a l'aparició de Joan Fuster, tots els escriptors rellevants que havia donat el País Valencià havien escrit la seua obra en castellà. Azorín, Blasco Ibáñez o Gabriel Miró n'eren els precedents. També en això l'obra de Joan Fuster «separa la nostra història de la nostra prehistòria» (Ernest Lluch).*

Tot això és més evident si pensem que Joan Fuster –«apassionat fins a l'obsessió per la vida i el destí del meu poble»– no pretén només estudiar i entendre els processos socials que operen sobre el fet lingüístic com a simple objectiu intel·lectual. Joan Fuster aposta, des de la primera ratlla fins a la darrera, per la inversió de la situació d'anomalia sociocultural en què vivim els catalanoparlants. La seua és, per dir-ho amb el concepte de Bernardó, una «sociolingüística d'intervenció pública». La seua actitud, per tant, és sempre militant, de «denúncia de la mentida», contra la «intoxicació doctrinària»: de desvetlament de les connexions entre les ideologies, els fets materials i les tries lingüístiques. Diguem-ho clarament: Joan Fuster ha escrit a l'avantguarda del pensament social –i això ho han destacat Salvador Giner i Rafael-Lluís Ninyoles, per exemple–, però també ha baixat a la «trinxera» quan ha calgut desembullar confusionismes i combatre prejudicis. Ben bé es pot afirmar que l'obra

de Joan Fuster ha estat sempre una obra intencionadament instigadora i mobilitzadora d'esforços i de consciències. Ell mateix confessava a Josep Pla que no volia morir-se «sense haver deixat en funcionament i en forma al País Valencià uns quants equips d'intel·lectuals i de no-intel·lectuals capaços de remoure –o almenys d'intentar-ho– aquesta societat en perpètua somnolència digestiva». La mateixa tria del gènere literari demostra aquesta actitud: «l'assaig, l'article de diari (...) acompleixen una missió útil: són vehicles d'idees (...)».

Aquest llibre, per tot això, té, al nostre parer, un doble valor afegit a l'intrínsec del seu contingut. En primer lloc, perquè permet resseguir aquelles circumstàncies de què parlàvem –els contextos– que determinen l'ús lingüístic. I en segon lloc –i, això, per a nosaltres, és també un valor positiu– per la implicació personal de Joan Fuster en el procés de normalització lingüística i cultural del país. Tant si volen els investigadors pretesament neutrals, com si no ho volen, la reflexió lingüística, ara i ací, constitueix un macrotema en què aquells que l'estudiem estem immergits en primera instància. Les passions, els desitjos i els objectius personals són ingredients indestriables de l'actuació intel·lectual.

Joan Fuster no ha estat mai un estudiós de despatx i cadira de braços, com n'hi ha tants. Fuster ha estat l'element més actiu, l'impulsor infatigable del projecte unitari que representa la comunitat lingüística catalana en la seua globalitat –de Salses a Guardamar, de Fraga a Maó.

Com dèiem, els escrits reunits ací contemplen els dos aspectes tradicionals i complementaris en l'anàlisi de la qüestió lingüística: l'estructura (o corpus*) i l'ús (o* estatus*). La grandesa de Fuster és que l'anàlisi no la realitza mai d'una manera separada com si es tractara d'aspectes independents i sense connexió. Contràriament, Fuster no solament ressalta la interdependència entre els dos aspectes de la qüestió sinó que considera, com és lògic, que la normalització del* corpus *no té cap possibilitat d'èxit social al marge de la de l'*estatus.

Efectivament, l'estandardització –que és l'objectiu darrer de la normalització del corpus*– és una conseqüència directa de l'eficàcia de l'extensió social de l'*estatus*, és a dir, de l'avanç del procés de normalització lingüística.*

Ben lluny de les visions linguacèntriques del fet lingüístic, Joan Fuster considera que els problemes lingüístics no s'entenen si no considerem els condicionaments materials i les variables socials que hi intervenen: el llibre, la impremta, el mercat, la televisió o les idees en són, per conseqüent, els seus principals centres d'interés temàtic. La reflexió lingüística de Joan Fuster és sempre una reflexió social. I la seua visió és, així, fonamentalment instrumentalista. En definitiva, una llengua no és només una manifestació cultural ni un símbol patri, sinó, fonamentalment, un instrument social que serveix per a vertebrar les societats.

La seua mateixa tria lingüística com a escriptor ho delata. Joan Fuster escriu per a viure –«per a passar casa»– i per a in-

fluir en la seua societat: «La primera obligació d'un escriptor és fer-se llegir». Aquesta és la causa de la seua aposta per un model lingüístic pràctic, com més unitari millor, sense intencions connotatives. Sempre, això sí, a partir de la diversitat estructural i de la situació sociolingüística concreta. Ni s'emmiralla en la deixalla dialectal ni en el preciosisme literari, sempre a la recerca de l'eficàcia comunicativa. I sempre enfrontat a un cert essencialisme simbòlic que amera el discurs lingüístic a casa nostra. «Probablement, escriure a cada moment la paraula justa, justa i insubstituïble.»

Això explica també que, fins i tot en contra dels seus gustos personals més unitaris, reconeix sovint que la situació social de l'idioma –especialment al sud de la Sénia– exigeix una certa difusió de les solucions lingüístiques particulars. És en aquest sentit que sempre va alertar contra les presses, però també contra les timideses: «Totes dues (les presses i les timideses) en semblen improcedents: improcedent la por localista, improcedent la impaciència unificadora».

La preocupació per les qüestions ortogràfiques i estilístiques són el punt d'arrancada de Joan Fuster allà als anys seixanta en què fins i tot l'alfabetització era una pràctica solitària i autodidacta. La importància que atorga Fuster a les convencions tècniques es recull perfectament en un dels seus més celebrats aforismes: «És la conclusió a què he arribat: només hi ha un pecat mortal*, i són les faltes d'ortografia».*

Desgraciadament, les discussions al voltant de la qualitat lingüística –la tria del model– desperten encara la morbositat especial entre nosaltres. Aquells que ho patim professionalment

en som massa conscients i tot. Joan Fuster sap, però, que aquesta problemàtica no constitueix el nucli central del conflicte lingüístic, sinó una manifestació epidèmica. Això explica la seua obsessió a contextualitzar sempre qualsevol reflexió sobre les formes lingüístiques particulars. Ell sap que, quan parlem de llengua, la quantitat determina la qualitat i no a l'inrevés. L'idioma és possiblement l'únic instrument del món que millora amb l'ús: «és al carrer on la llengua ha de recuperar la normalitat: parlant-la, i la parlem, i llegint-la (entenent-la) fins i tot els que no la parlen».

Tot això representa, com hem dit, pensar l'extensió de l'ús social de la llengua lligada a l'estructura material de la societat en què ocorre. És impensable cap mena de reflexió sobre l'idioma al marge dels processos de modernització, d'innovació tecnològica o de la difusió de missatges de masses: «L'única possibilitat –va escriure– seria rescatar l'utillatge àudio-visual per al català. Trobe que és un pas a donar, abans i tot que recuperar l'escola o la Universitat, o la tipografia».

Una obra assagística

*No voldríem acabar aquesta modesta presentació sense assenyalar que l'obra de Fuster és bàsicament una obra assagística; és a dir, una aportació subjectiva sense pretensió de veritat absoluta. Tota la seua obra –i la de temàtica lingüística, en primer lloc– té com a objectiu fonamental l'*agitació d'idees*, la* indagació*, la* proposta *o l'*examen de consciència. *Per això, el tema és, quasi sempre, provocador, i l'estil, una prosa brillant, directa,*

amena i àgil: a voltes molt a prop de l'oralitat. La ironia és també sovint un recurs expositiu i s'acosta a un discurs de màxima familiaritat.

En tot això, l'estil fusterià també representa un alè revulsiu i innovador en la tradició literària catalana. És l'efecte de demostració mateix que es pot escriure bé i de qualsevol cosa. Sens dubte, Joan Fuster i Josep Pla són els màxims representants de la prosa catalana no narrativa.

En fi, Joan Fuster ha escrit sobre llengua com ha escrit de tantes coses: apassionat, racionalista, intel·ligent, penetrant. No hi ha homenatge millor, després del seu dissortat i prematur traspàs, que llegir la seua obra.

Marisa Bolta i Toni Mollà

Meliana (l'Horta), setembre de 1994

PARLAMENT

[de Joan Fuster a Perpinyà en nom del Regne de València]

Hi ha victòries que ho són per sempre més; hi ha conquistes que cap adversitat no destruirà; hi ha passos endavant irreversibles, segurs, definitius. La història dels Països Catalans, vista des de les nostres ambicions actuals, és una història dramàticament cremada i abatuda. No hem tingut sort com a poble. Diguem-ho així: som un poble que encara no ha tingut ocasió de ser-ho com caldria. La nostra vida col·lectiva sembla marcada per un destí amarg, que ens condemna a la lluita constant, a la frustració dolorosa, a la inèrcia involuntària. No ens hi hem resignat, certament. ¿No som, *també*, un poble de «renaixences» repetides? És això, en definitiva, el que resulta més encoratjador i alhora més trist: que després de cada daltabaix, trobem forces per sortir-ne, i que quan ja érem en camí de restauració, un nou cop dràstic ens torna al desolat punt de partida. Hem fet molt, ens ho han desfet, hem intentat refer-ho... Tant hi fa. Mentre hi haurà voluntat, hi haurà esperança. I, sobretot, allò que deia al principi: hi ha victòries, conquistes, passos endavant que ningú no ens podria ja arrabassar. Pensem-ho així, davant la memòria de Pompeu Fabra: els canons, les policies i les censures són impotents contra una gramàtica. Si algú dels presents creu que aquesta frase és una broma o ingenuïtat, s'equivoca. Ens hem reunit ací –jo, absent, sóc amb vosaltres a través d'aquestes paraules– per commemorar els cinquanta anys de publicació de les «Normes» de l'Institut, obra d'En Fabra. En qualsevol altre

país del món, una efemèride així seria objecte d'un simple acte acadèmic. Per als catalans, la celebració havia de tenir necessàriament un to i una significació ben distints. L'Institut, en la seva cripta erudita, pot evocar la figura de Pompeu Fabra amb les circumspeccions pròpies de la seva especialitat. Nosaltres, simples ciutadans, ens situem en un angle diferent. I és des d'aquest angle que una gramàtica, per exemple, una cosa tan asèptica i tan científica com una gramàtica, aconsegueix un valor i un sentit a part. Un valor i un sentit que són invulnerables: valor i sentit que cap força externa, cap pressió ni opressió, ni tan sols cap desistiment ni cap traïció nostra, no desvirtuaran. En el record de l'exili de Pompeu Fabra, venim a prendre consciència –a afirmar la consciència d'una victòria, d'una conquista, d'un pas endavant, incommovibles. Hi venim, amb una presència moral si no física, tots els catalans que volem ser-ho, des de Salses a Elx, des de Lleida a Maó.

I convé destacar-ho: es tracta d'una victòria, d'una conquista, d'un pas endavant, *sobre nosaltres mateixos*. Potser aquests són els únics guanys sòlids, els que no ens seran mai viciats ni anihilats des de fora, per aquest o l'altre enemic. Perquè són, en última instància, obtencions de normalitat. No vull jugar amb els mots, però l'oportunitat m'hi indueix: les «Normes», que ara fa 50 anys va promulgar l'Institut, són, no solament unes «lleis», sinó també una introducció a la «normalitat». La normalitat –normalitat de poble– ens ha estat negada; però hi ha parcel·les de la vida comunitària en les quals aquesta normalitat és possible si volem. I amb Pompeu Fabra, els catalans vam voler-ho: vam voler que la

nostra llengua fos una llengua normal, i normal malgrat tots els obstacles i totes les inclemències que se li oposessin. Amb les «Normes» ortogràfiques de Fabra superàvem una agitada preocupació anàrquica per l'idioma, ben lògica, que gairebé un segle de Renaixença venia arrossegant. Dic que era «ben lògica», perquè les primeres etapes del nostre recobrament literari no podien ser sinó una mica caòtiques, dividides entre les temptatives ben intencionades i les iniciatives demencials. Havia arribat, però, el moment de plantejar-se el problema en termes seriosos: el moment de rescindir les il·lusions de l'espontaneïtat i del passatisme, i d'incorporar el català al nivell *normal* de les llengües de cultura. Pompeu Fabra va donar-ne la solució adequada. No cal que jo en faci l'elogi: no cal que ara ponderem la intel·ligència, l'habilitat i la subtil intuïció nacional que Pompeu Fabra va aplicar a la confecció de les seves «Normes», a la seva íntegra codificació gramatical de la llengua catalana. Això, tots ho sabem. Però el que avui hem d'exaltar amb les nostres millors gratituds és l'esforç que, amb Fabra, i seguint Fabra, van realitzar els escriptors, les editorials, el públic català, per responsabilitzar-se davant la qüestió de la normalitat gramatical de l'idioma, i per assegurar-nos, a les generacions posteriors, un pressupòsit intel·lectual i social indispensable per a tota actuació positiva. Fabra, o el fabrisme, van trobar resistències, incomprensions, animositats. Tot això ja ha passat. Ara, cinquanta anys després, tota la nostra àrea lingüística, sense excepció, reconeix la vigència absoluta de les «Normes» de Fabra. Ha estat una progressiva equiescència explícita, sense ajudes oficials, sense coaccions

de cap mena, per pura convicció. I aquesta batalla, en la qual som vencedors de nosaltres mateixos, ens proporciona un baluard inexpugnable.

Després de Fabra, la normalització del català és un fet: la normalització interior, la primera i prèvia, la més urgent. Fabra ens restituïa uns esquemes gramaticals que procedien de la tradició, abraçaven la totalitat dels matisos regionals de l'idioma i proveïen la llengua d'uns mòduls regulars, útils per a totes les feines intel·lectuals. En el fons, Pompeu Fabra donava claredat i justesa a un dels més grans, i també dels més indecisos propòsits de la Renaixença: la unitat literària de la llengua. Unitat en el temps i en l'espai. En el temps; perquè, amb un tacte extraordinari i una equilibradíssima pulcritud, donava al català modern, corromput o desorientat, unes arrels vives en el noble patrimoni literari medieval, i restablia així la línia de continuïtat que la Decadència trencava. I en l'espai: perquè, sobreposant-se a les divergències dialectals i als entossudiments particularistes, feia possible la reconciliació «idiomàtica» de tots els catalanoparlants en un terreny equànime i superior. Aquest últim aspecte és, sens dubte, el més ric en possibilitats eficients. Condició imprescindible del recobrament nacional dels Països Catalans era, és, la represa de la nostra vella comunitat cultural a través de la llengua que ens fa uns. Les suspicàcies localistes, els estancaments comarcals, podien posar en perill aquesta necessària identificació. I era en el camp dels malentesos gramaticals on el perill oferia majors perspectives de fracàs. Fabra va saber donar-nos una solució, dins la qual tots el qui parlem català

ens sentim còmodes. De tant en tant, uns o altres, han tractat de deformar la visió exactament nacional de Fabra: els uns adoptant-lo com a bandera d'un barcelonisme –diguem-ne barcelonisme– exclusivista; els altres, rebutjant-lo, o discutint-lo, també, com a «barcelonista». Són interpretacions tendencioses i superficials. Fabra es col·locava en un punt, a partir del qual les seves solucions resultaven igualment vàlides per a la gent de tots els Països Catalans.

I és el nom d'un sector d'aquesta gent, de la gent del País Valencià, que jo faig acte de presència en la commemoració que ara celebrem. És al País Valencià on precisament hi havia més reserves i més aprensions davant la ordenació gramatical de la nostra llengua feta des de Barcelona. Els valencians, dipositaris del més bell i voluminós llegat clàssic de la literatura catalana, tenim molt acusat l'amor propi local, i era probable que aquest orgull ens hagués inclinat a una actitud dissident, si les «Normes» per les quals hagués de regir-se la llengua i literatura restaurada no tinguessin en compte les nostres particularitats. Pompeu Fabra va salvar l'escull. Per a nosaltres, valencians, i al mateix temps, per als altres catalans. De moment, quan l'Institut va publicar l'ortografia de Fabra, les supervivències vuitcentistes de la literatura vernacla al País Valencià van oposar-s'hi. Però això eren «ratpenaterías», com deia –acusadorament– Miguel de Unamuno. Els escriptors joves del moment no vacil·laren. Les millors iniciatives literàries valencianes dels anys vint i dels anys trenta s'ajustaren, tant com van poder i saber, a l'ordenament de l'Institut: revistes com «Taula», «El Camí», «La

República de les Lletres», edicions com les de «L'estel», que representen l'única aportació digna, en aquella època, dels valencians a la seva pròpia literatura, seguiren les «Normes» de Fabra. Els gramàtics valencians, des d'aleshores, s'hi subjectaren: Carles Salvador, Josep Giner, Manuel Sanchis Guarner. En 1932, un compromís col·lectiu dels escriptors valencians de totes les edats i totes les tendències, signat a Castelló de la Plana, venia a reconèixer com a oficial l'ortografia de l'Institut. Avui, les reticències dialectals són mínimes; n'hi ha encara, però són residus a liquidar, obcecacions estúpides o ressentiments miserables. També al País Valencià ha guanyat Pompeu Fabra la seva batalla. I per això, avui, en aquesta ocasió, una veu valenciana havia de fer-se sentir. La meva no és la més autoritzada. Però sí que és sincera i representativa. A través d'ella, a través de mi, els valencians conscients de la seva llengua s'adhereixen a l'homenatge a Pompeu Fabra. Que és, en última instància, una nova professió de fe de catalanitat.

LLENGUA I ESTIL

B., 20 abril [1965]

Ens hem reunit per atorgar els «Premis de la Crítica», i no puc pas dir que enguany la cosa hagi presentat massa dificultats. El veredicte ha sorgit amb una consoladora fluència. Sempre és un avantatge, això. En un apart de les deliberacions, Rafael Vázquez Zamora comentava els efectes que el *Diccionario ideológico de la lengua española*, de Julio Casares, ha tingut entre els literats d'expressió castellana.

–Jo llegeixo molt; per obligació, és clar –ens deia Vázquez Zamora–. I ho he pogut comprovar. Abans d'aparèixer el *Diccionario* de Casares, l'estil de la majoria dels escriptors espanyols era més aviat pobre i gris, o bé d'una prolixitat abusiva. Després, ha sofert una transformació rutilant. Ara tothom escriu amb un lèxic més ric, amb fórmules més cenyides, més exactes...

Sens dubte, el crític madrileny deu tenir raó, i el canvi deu haver estat perceptible a simple vista. Un «diccionari ideològic», on totes les paraules habituals d'una llengua són classificades i dispostes per a una ràpida localització quan n'ignorem alguna o alguna altra és rebel a la nostra memòria, resulta un instrument de treball preciós a les mans d'un home de lletres. No faltarà qui en prescindeixi, per principi o per sobra de facultats; però estic segur que –ho confessin o no– són més, molts més, els qui, podent consultar una obra així, hi acuden sovint a la recerca de solucions adequades. Jo, quan em veig en el cas d'escriure en castellà algun paper amb

un mínim de pretensions literàries, utilitzo ara i adés «el Casares». És una manera efectiva de suplir les deficiències idiomàtiques ben comprensibles. Per modest que un sigui en les seves intencions, aquesta mena de deficiències són sempre un obstacle enervant. Escriure *bé*, ¿què vol dir? Probablement, escriure a cada moment la paraula justa: justa i insubstituïble. Quan escrivim en una llengua que no és la nostra, el problema sol fer-se, de vegades, anguniós. Però fins i tot en la llengua pròpia es planteja, i més encara en situacions com la del català actual, en què la manca d'una base escolar i la promiscuïtat lingüística quotidiana en conversa i lectura ens deixa desarmats, literalment i literàriament desarmats. El dia que en català tinguem un diccionari similar al «Casares», també comprovarem que l'estil dels nostres escriptors es farà més flexible, més subtil, més precís. En refereixo naturalment, al tipus d'escriptor *mitjà*: les excepcions –n'hem tingudes i en tenim, i ben insignes–, de poetes i prosistes amb el do de la paraula «justa i insubstituïble», no hi compten.

Tanmateix, cal observar que aquest recurs «tècnic», té una contrapartida perillosa: el risc del preciosisme. Un bon «diccionari ideològic», un repertori lexicogràfic ordenat per sinònims, idees afins, etc., pot esdevenir, en la feina d'un literat meticulós i pacient, una contínua temptació a fer exhibicions idiomàtiques –estilístiques, al capdavall–, si no supèrflues, almenys d'una fútil artificiositat. Per evitar reiteracions o mots rebregats, per facilitar girs brillants i pirotècnies de vocabulari, un text com el «Casares» resulta ideal. Certament, el preciosisme és, sovint, un expedient bastant

usual entre escriptors que tenen un domini espontani poc profund, o poc natural, del vehicle lingüístic que empren. El preciosisme sembla, per paradoxa, un excés de domini: una abundància –més o menys aparatosa– de mitjans expressius. De fet, és una abundància forçada, un esforç de compensació. La literatura espanyola contemporània recluta els seus més irisats preciosistes, entre els nadius de territoris d'altre idioma: Valle-Inclán, Azorín, Eugeni d'Ors, Gabriel Miró, Cela; el mateix Unamuno, amb els seus jocs verbals i les seves etimologies, no deixa de practicar també una espècie abstrusa –i dissimulada– de preciosisme. Aquesta observació podria complementar-se amb una altra: quan els no castellans que escriuen en castellà defugen el preciosisme, ho fan d'una manera fada o descordada, com Balmes, Blasco Ibáñez, Pío Baroja. Allò que se'n diu «escriure bé» en castellà, amb una vena idiomàtica fragant i directa, només ho identifiquen en els vernacles autèntics: don Juan Valera, Antonio Machado, Ortega, Bergamín. «Preciosisme» no pressuposa, al meu entendre, orfebreria: Ortega és més barroc que Azorín, i malgrat tot, la prosa d'Ortega és menys «rebuscada» que la d'Azorín –la prosa: el castellà. He citat fins ara noms considerables i casos extrems. En un nivell més baix i comú, el preciosisme –la marqueteria factícia– es presenta com un parany amablement atractiu, tant per a indígenes com per a forasters. El *Diccionario* de Julio Casares ha afavorit la tendència.

No sento gens de vergonya a reconèixer que, quan escric en castellà, fullejo de tant en tant «el Casares». Un sondeig en les seves pàgines em permet d'expressar-me amb una certa

vistositat. El meu castellà és més «espectacular» que el meu català: no ho nego. I és més espectacular perquè és *més* «postís»: perquè és –*m'és*– postís, i he de construir-me'l a partir d'uns dèficits torbadors. La diferència –gran, ¿per què amagar-ho?– que existeixi entre el meu dialecte familiar i el català literari és només una diferència de grau: quan escric en català, més bé o més malament, no surto de l'àrea d'uns mecanismes idiomàtics instintius. En castellà, en canvi –com és lògic–, he de salvar un buit absolut, que ni la formació escolar ni la inèrcia professional –he escrit en castellà *sempre*– no arriben a obviar. Per això, per superar-me l'*handicap* inicial, el «preciosisme» és una recepta fàcil. «¿Cómo escribirá –com escriurà el castellà no cal dir-ho– quien ha pensado, niño, adolescente, con otros signos que el castellano?», es preguntava Azorín, valencià –català– de Monòver, en un examen de consciència fet des del llindar de la vellesa. Podria fer meva aquesta pregunta, afegint-hi que no solament «niño, adolescente», sinó avorridament adult i tot, i cada dia, he pensat *sempre* «con otros signos que el castellano»: en el meu català domèstic. Escric un castellà *fals*: amb l'ajut del senyor Casares, de la R.A.E. Un tristíssim *currinche* –un *currinche* ancià, sembla–, fa unes setmanes sostenia des d'un periòdic de València, com si fos una afirmació que pogués mortificar-me, que jo escric *millor* en castellà que en català. ¿Millor? Sospito que aquesta animeta ha pres el rave per les fulles. Santa Llúcia li conservi la vista. Algunes pàgines meves, redactades directament en castellà, es caracteritzen per un preciosisme banal –i deliberat. Gràcies a don Julio.

ORTOGRAFIA

S., 24 octubre [1965]

Recordo un dia que, al pis que la «Bernat Metge» ocupa a la Casa Cambó de Barcelona, Joan Bta. Solervicens em parlava de les rectificacions ortogràfiques darrerament introduïdes per l'Institut d'Estudis Catalans. *Tivat* es convertia en *tibat*, *recó* en *racó*, *destroçar* en *destrossar*. Ja fa anys d'això, és clar, i la nostra primera corporació acadèmica no s'havia embalat en l'actual i eufòrica tasca d'autocorrecció.

—Em sembla bé, naturalment...

Solervicens, gras i plàcid, tenia un envejable aspecte abacial. Crec que aquella fou l'única ocasió que vaig veure'l. M'han dit, després, que era una persona cultíssima i epicúria. No ho sé.

—Em sembla bé... Però ¿veieu?

I allargà el braç amb un gest ampul·lós. Assenyalava les prestatgeries plenes de llibres publicats per les Fundacions Cambó.

—Cada mot que l'Institut *corregeix* –i hi havia una certa reticència en la seva veu quan deia «corregeix»–, totes aquestes obres adquireixen unes faltes d'ortografia que abans no tenien...

Jo, sempre respectuós amb els poders constituïts, especialment amb els gramaticals, vaig intentar un principi de disculpa:

—Les rectificacions de l'Institut no tenen efectes retroactius...

—Tant se val! No per això tots els *recons* i tots els *tivats* que hem escrit, deixen d'esdevenir ara grafies incorrectes. Sí, cada nova *perfecció* de l'ortografia ens condemna a haver comès una falta, en el passat...

La paraula perfecció també sonà insidiosament.

Sens dubte, allò era un excés d'escrúpol. Però la malenconia de Solervicens, vaig trobar-la bastant comprensible.